

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Корнелюка Богдана Васильовича
«ХУДОЖНІЙ СВІТ ІСТОРИЧНОЇ ХРОНІКИ «РІЧАРД ІІІ»
ВІЛЬЯМА ШЕКСПІРА ТА ЇЇ ІНТЕРМЕДІАЛЬНІ ПРОЕКЦІЇ
В СВІТЛІ ТЕОРІЇ ІНТЕНЦІОНАЛЬНОСТІ»,
представлену на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.01.04 – література зарубіжних країн

«Totus mundus agit histrionem», тобто «Весь світ грає роль», – цей латинський вислів, як відомо, прикрашав фронтон театру Шекспіра «Глобус», по-братньому урівнюючи акторів і глядачів, королів і жебраків, минуле і сучасне, далеке і близьке. Художній світ Вільяма Шекспіра – це неосяжний космос думок і почуттів, який огортає кожного, хто потрапляє в його потужне силове поле, це весь наш світ у його русі, незмінності та протиріччях.

У цьому світі останній представник кривавої династії Плантагенетів та Йорків на англійському престолі, король Річард ІІІ, який правив у XV столітті й загинув у битві у віці тридцяти двох років, продовжує своє життя на сторінках історичної хроніки, театральних підмостках і кіноекрані. Рельєфний і харизматичний образ Річарда, створений Великим Бардом, напевно, вельми відрізняється від його історичного прототипу, викликаючи огиду, захоплення та співчуття, залежно від суб'єктивної компоненти нашої спрямованості на цей шекспірівський образ, тобто від нашої інтенціональності.

Отже, вважаємо дуже **актуальною** науковою знахідкою звернення Богдана Васильовича Корнелюка саме до теорії інтенціональності, до літературознавчої феноменології, рецептивної естетики та герменевтики в контексті комплексного вивчення художнього світу хроніки В. Шекспіра «Річард ІІІ» та її інтермедіального виміру.

Відомий угорський актор театру і кіно Міклош Габор зізнавався: «Граючи Річарда III, я не мав наміру<...> критикувати його. Я хотів із початку до кінця мотивувати його цілі, прагнення, побачити в ньому ті спонукальні сили, що керують нами. Його первинні цілі прийнятні для всіх нас, але результат, до якого вони призводять, – жахливий.

Коли я граю Річарда III, як Гітлера, усі розуміють: Гітлер – підлий чоловік, а Габор – гарний. Потрібно, щоб глядач побачив у Річарді ті риси, які є в ньому самому, щоб він зрозумів – я навмисно перебільшую – що з нього самого теж міг вийти Гітлер. Потрібно, щоб роль пробуджувала неспокій, змушувала замислюватися» (Липков А.И. Шекспировский экран / Александр Иосифович Липков. – М. : Искусство, 1975. – С. 317).

Це висловлювання відображає сутність сучасного мистецтва, яке, подібно до творчості Великого Барда, у своїх кращих досягненнях зосереджено на універсальних антропологічних проблемах і, на відміну від, наприклад, критичного реалізму XIX століття, не стільки виправдовує якогось героя, пояснюючи його вади проблемами суспільства та середовища, скільки наголошує на вадах людської природи як такої та апелює до совісті читача або глядача – спонукаючи до дії, до свідомого розриву з тим, що може призвести до зла.

Підтримуємо абсолютно слушну думку Б.В. Корнелюка, що «інтенціональний аналіз історичної хроніки, написаної Великим Бардом понад 400 років тому, дозволяє окреслити кореляцію позачасових психологічних модусів «тиранія», «військова агресія», «соціальна апатія», а це, у свою чергу, відкриває перспективи запобігання тим небезпечним аксіологічним трансформаціям, які відбуваються у суспільстві в цілому та у свідомості окремої людини в період довготривалої війни» (с. 3–4 дисертації).

Подану для рецензування дисертацію виконано на базі Українського міжуніверситетського науково-дослідницького шекспірівського центру, що функціонує при кафедрі англійської філології та зарубіжної літератури Інституту іноземної філології Класичного приватного університету, згідно з

плановою науковою темою «Шекспір і його сучасники: поетологічний, аксіологічний і рецептивний аспекти вивчення» (затверджена вченою радою Класичного приватного університету, номер державної реєстрації 0110U006236). Тема дослідження затверджена на засіданні бюро координаційної ради при Інституті літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 1 від 20 березня 2014 р.).

З великою пошаною та вдячністю хотілося б наголосити, що Український міжуніверситетський науково-дослідницький шекспірівський центр на чолі з доктором філологічних наук, професором Наталією Миколаївною Торкут, з яким Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка плідно співпрацює з 2011 року, – це флагман вітчизняного шекспірознавства, який веде свою героїчну просвітницьку діяльність на локальному та міжнародному рівні, забезпечуючи роботу веб-сайту «Український Шекспірівський портал», випускаючи фахове видання «Українські шекспірівські студії», створюючи комп'ютерну базу даних про дисертаційні дослідження та наукові публікації по творчості Вільяма Шекспіра, проводячи Всеукраїнські інтелектуально-просвітницькі акції для старшокласників, літні школи, наукові семінари та міжнародні конференції, присвячені Великому Барду, підтримуючи партнерські стосунки з провідними зарубіжними шекспірознавчими інституціями, асоціаціями, центрами тощо.

За останні роки Богдан Васильович Корнелюк здійснив величезний внесок у діяльність Українського міжуніверситетського науково-дослідницького шекспірівського центру, щедро ділячись своєю позитивною енергією, талановитою вдачею й ґрунтовними знаннями з колегами, студентами та школярами, демонструючи кращі зразки культури молодого науковця та співробітника.

Безумовно, потужний ентузіазм, висока порядність та глибина думок Богдана Васильовича були оцінені та підтримані його науковим керівником, справжнім Учителем – Наталією Миколаївною Торкут, та її колегами по

науково-дослідницькому шекспірівському центру, творча синергія яких сформувала сприятливі умови для появи по-справжньому інтелектуального дослідження Богдана Васильовича.

Проте, на наш погляд, дисертація Б.В. Корнелюка є цілком **самостійним** дослідженням, що віддзеркалює всі особливості мислення та стилю здобувача.

Богдан Васильович чітко встановлює **мету** й формулює **завдання** своєї роботи, переконливо обґрунтовує вибір **об'єкта** дослідження, яким стають п'єса В. Шекспіра «Річард III», її сюжетні першоджерела (історичні хроніки Е. Голла, Р. Голіншеда, Т. Мора), а також її театральні та кінематографічні інтерпретації.

Особливості інтенціонального конструювання фікціонального світу історичної хроніки В. Шекспіра «Річард III» та специфіка похідних художніх світів її інтермедіальних проєкцій є **предметом** безпосереднього аналізу в роботі Б.В. Корнелюка.

Дисертант вибудовує потужну **методологію** свого полікритичного дослідження на засадах текстологічних, філософських та компаративістичних аналітичних стратегій.

Фундаментальна **теоретико-методологічна основа** дисертації представлена насамперед науково-критичними працями з шекспірознавства, літературознавчої феноменології, рецептивної естетики, герменевтики, інтермедіальних студій та міжсеміотичного перекладу.

Абсолютно погоджуємося з Богданом Васильовичем Корнелюком щодо **наукової новизни** рецензованої роботи.

По-перше, дисертант розробляє та вдало апробовує методику аналізу художніх світів мистецьких творів крізь призму теорії інтенціональності, вводячи в літературознавчий обіг продуктивне поняття «інтенціональність проактивного реципієнта», тобто «специфічний індивідуально-зумовлений тип інтенціонального конструювання, результатом якого є поява похідної креативної проєкції – театральної вистави чи екранізації» (с. 7 дисертації). Б.В. Корнелюк також здійснює семантичну диференціацію понять

«інтенціональність»/«інтенційність», «внутрішній світ твору»/«художній світ твору», які довгий час вважалися термінологічними синонімами.

По-друге, вперше у світі хроніка В. Шекспіра «Річард III» та її інтермедіальні проєкції розглядаються як продукт інтенціонального синтезу; по-третє, Б.В. Корнелюк вводить до наукового обігу вітчизняного шекспірознавства цілий культурний універсум, пов'язаний із театральними постановками та кіноінтерпретаціями п'єси В. Шекспіра «Річард III».

Усе вищесказане дає змогу із впевненістю проголосити, що дослідження Богдана Васильовича має **теоретичне значення**, оскільки сформульовані в ньому положення безперечно важливі для розвитку шекспірознавства, герменевтики, рецептивної теорії, інтермедіальних студій тощо. Внеском дисертанта до вітчизняного літературознавства є й концептуалізація понять «герменевтичні інтенції тексту», «рецептивно-феноменологічні інтенції тексту», «інтенціональність проактивного реципієнта», і вдала систематизація досвіду вивчення внутрішнього та художнього світів літературного твору, і продуктивна розробка та опрацювання дослідницької методики, що дозволяє «визначити принципи конструювання внутрішнього світу літературного твору та описати стратегії породження рецептивних феноменів на основі сприйняття художнього тексту» (с. 8 дисертації).

Не викликає сумнівів і **практичне значення** рецензованої наукової розвідки, позаяк її змістовний та по-справжньому цікавий матеріал може використовуватися при підготовці лекційних курсів і семінарів з історії зарубіжної літератури та літературознавчої компаративістики, а також при розробці спецкурсів, присвячених творчості Великого Барда та вивченню інтермедіального діалогу і міжсеміотичного перекладу. Безумовно, це дослідження буде корисним для театральних режисерів, кіномитців і перекладачів.

Структура дисертації є добре спланованою.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, що, у свою чергу, поділяються на підрозділи, висновків та списку використаних джерел, який

нараховує 251 позицію, з-поміж них 163 джерела – англійською мовою. Обсяг основного тексту дисертації становить 199 сторінок, загальний обсяг роботи – 221 сторінка.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету й завдання дисертаційної роботи, визначено її теоретико-методологічну основу, об'єкт, предмет аналізу, наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, висвітлено зв'язок теми роботи з науковими програмами і планами, подано інформацію про апробацію роботи та публікацію результатів дослідження.

У **першому розділі «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ»** окреслено стан сучасної «річардіани» й успішно обґрунтовано теоретико-методологічні засади дисертаційної роботи.

Всебічний огляд наукового дискурсу, здійснений Б.В. Корнелюком у **підрозділі 1.1 «“Річард III” В. Шекспіра у фокусі дослідницької аналітики»**, засвідчує, що ця п'єса є одним із найбільш вивчених творів В. Шекспіра, хоча увага фахівців концентрувалася передусім на текстологічних студіях; на зіставленні створеного драматургом літературного образу з історичною персоною – англійським королем Річардом III, прах якого був знайдений у 2012 році у Лестері; на полеміці В. Шекспіра з макіавеллізмом; на дослідженні стихій потворного, злого і страшного у цій хроніці; на її «проблемних сценах» та стилістичних особливостях; на релігійних аспектах п'єси та на успішності її театральних постановок й екранізацій.

Констатуючи, що маловивченим залишається жанрологічний аспект «Річарда III» та породжуваний хронікою загальнокультурний резонанс, Б.В. Корнелюк логічно наголошує: «Вельми перспективним і продуктивним у науковому плані бачиться аналіз предметно-сміслового універсуму цієї шекспірівської п'єси крізь призму інтенціонального конструювання ключових елементів художнього світу твору, а також детальне вивчення тих аксіологічно маркованих концептів, що протягом кількох століть інспірують інтенсивну

художню та інтелектуальну рецепцію цієї історичної хроніки» (с. 52 дисертації).

Підрозділ 1.2 «Теорія інтенціональності і літературознавство: специфіка діалогу та його аналітична продуктивність» узагальнює досвід аналізу художніх творів крізь призму інтенціонального підходу та вдало розширює горизонт інтенціональної аналітики шляхом уведення до наукового обігу понять «герменевтичні інтенції» та «рецептивно-феноменологічні інтенції» тексту, а також за допомогою уточнення терміна «інтенціональність реципієнта» з огляду на характер того інтенціонального синтезу, що відбувається у свідомості автора похідних креативних проєкцій.

У **підрозділі 1.3 «Продукти інтенціонального синтезу: внутрішній світ, художній світ, похідна креативна проєкція»** Б.В. Корнелюк виділяє інтенціональність автора, персонажів, реципієнтів-читачів та проактивних реципієнтів, і як результат авторської інтенціональності розглядає внутрішній світ твору, в якому містяться герменевтичні (сенси, вкладені автором) та рецептивно-феноменологічні (сислові лакуни, що інспірують читацьку креативність) інтенції, що активуються реципієнтом у процесі конструювання художнього світу рецепції.

У **другому розділі «ІНТЕНЦІОНАЛЬНІ ВИМІРИ ДРАМАТИЧНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ХРОНІКИ «РІЧАРД ІІІ» В. ШЕКСПІРА»** Б.В. Корнелюк звертається до блискучого аналізу інтенціональних актів Річарда, який поєднує іпостасі воїна, негідника, актора, тирана (**підрозділ 2.1**); до багатства авторських стратегій інтенціонального творення внутрішнього світу п'єси, які роблять цей образ надзвичайно привабливим для проактивних реципієнтів (театральних та кінематографічних акторів і режисерів) (**підрозділ 2.2**); до тих лакун у внутрішньому світі п'єси, які мають бути заповнені стороною, що сприймає текст: передусім до амбівалентності персонажів, їх візуального іміджу та невербальної поведінки (жести, міміка), інтонаційного малюнку реплік, особливостей сценографії тощо (**підрозділ 2.3**).

Дуже сучасним та актуальним є третій розділ **«ПРОАКТИВНА РЕЦЕПЦІЯ ШЕКСПРОВОГО «РІЧАРДА III» ЯК ІНТЕНЦІОНАЛЬНИЙ СИНТЕЗ»**, де розглядаються механізми творення інтермедіальних проєкцій хроніки, а саме театральні постановки п'єси як похідні креативні проєкції (**підрозділ 3.1**) та інтенціональна специфіка трансмутації літературного твору на прикладі фільму «Річард III» Р. Лонкрейна (**підрозділ 3.2**).

Погоджуємося з Богданом Васильовичем, що для аналізу рецептивного дискурсу хроніки було обрано найбільш яскраві театральні версії «Річарда III» (Річард-титан Е. Кіна, Річард-інтелектуал Дж. Берімора, експресіоністський Річард Ф. Корнера, божевільний Глостер І. Річардсона та король-блазень у виконанні Д. Тротона).

Надзвичайно вдалим у роботі вважаємо здійснений Б.В. Корнелюком аналіз міжсеміотичної де/реконструкції текстових топосів п'єси Шекспіра у фільмі Річарда Лонкрейна. Здобувач, зокрема, вивчає текстовий топос «Річард – кров», який породжує візуальний концепт «Річард – червоний колір». Богдан Васильович спостерігає, як «завдяки колоративному компоненту відбувається розширення семантики вихідного топосу, адже сугестивний потенціал червоного кольору не лише передбачає асоціацію з кров'ю, але і реактуалізує у свідомості сучасного реципієнта символіку тоталітарних держав Європи – нацистської Німеччини та Радянського Союзу» (с. 189 дисертації).

Під час захисту дисертації хотілося б дізнатися у Богдана Васильовича: чи звертав він увагу під час вивчення множинних рецепцій хроніки «Річард III» на те, що саме цей шекспірівський герой, за свідченням американського письменника-фантаста Джорджа Мартіна, став одним із прототипів Тірiona Ланністера (Tygion Lannister) – персонажа романів цього автора з циклу «Пісня льоду і полум'я» та культового телесеріалу «Гра престолів» (2011-2016 рр.)?

До речі, виконавець ролі Тірiona в серіалі Пітер Дінклейдж (Peter Dinklage) зіграв роль Річарда III у постановці Пітера Дюбуа (2004), як згадує Богдан Васильович на с. 166 дисертації.

Крім того, ця телевізійна проєкція Річарда стала настільки популярною та навіть позитивно забарвленою, що ім'я «Тіріон» потрапило в «Велику книгу дитячих імен», видану в США у 2006 році.

Наступне питання теж стосується нещодавньої телевізійної версії «Річарда III», а саме останнього фільму із британського циклу на основі історичних п'єс Вільяма Шекспіра «Порожня корона» (2016 р.), де головну роль харизматичного горбаня зіграв Бенедикт Камбербетч (Benedict Cumberbatch), ще один улюбленець публіки.

Просимо пояснити, як Богдан Васильович ставиться до цих двох проєкцій образу Річарда III у виконанні Пітера Дінклейджа і Бенедикта Камбербетча та чи не вбачає він у симпатіях глядачів до їх героїв певних аксіологічних зсувів у свідомості наших сучасників, коли «старе», добре відоме зло стає все більш привабливим на тлі «нового» зла, яке ми ще не можемо ідентифікувати та, отже, попередити?

Підсумовуючи, зазначимо, що великою перевагою Богдана Васильовича Корнелюка є вміння робити вичерпні, логічні й далекоглядні **висновки** як до кожного розділу, так і до всієї роботи.

Висновки дисертанта є зрілими й аргументованими, демонструють високу інтелектуальність та самостійність мислення, знання тенденцій і перспектив сучасного шекспірознавства й культури в цілому.

Результати багаторічної праці Богдана Васильовича Корнелюка були успішно **апробовані** на восьми міжнародних та двох всеукраїнських конференціях.

За темою дисертації **опубліковано** 11 статей, з-поміж них 4 праці надруковано в провідних фахових виданнях України, 1 стаття вийшла друком за кордоном, у Румунії.

Опубліковані за темою дисертації статті у фахових виданнях відображають розвиток дослідження, повно відтворюють основні положення кожного структурного розділу роботи.

Автореферат дисертації адекватно відображає її основні положення. Стосовно **обсягу, стилю та оформлення** роботи суттєвих зауважень немає. Покликання на літературу та бібліографія подані за останніми стандартами.

На жаль, у тексті дисертації та автореферату містяться окремі друкарські помилки, наприклад: повторення слів, невірний порядок літер чи вживання зайвих літер (с. 7 та 19 автореферату); невірне вживання закінчень відмінків іменників («уточнення терміну «інтенціональність реципієнта» – с. 6, «на виявленні кореляція поетики твору» – с. 15 тощо).

Водночас, зроблені зауваження є несуттєвими та не заперечують значної теоретичної та практичної цінності проведеного дослідження.

Переконані, що робота відкриває широкі перспективи вивчення поетичного універсуму всієї світової культури та творчого доробку Великого Барда зокрема.

Сподіваємося, що у процесі рецензії дослідження Богдана Васильовича Корнелюка «інтенціональні горизонти» дисертанта, його наукового керівника, наукових опонентів та шановних членів спеціалізованої вченої ради мають успішно зблизитися, оскільки дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, зі змінами, внесеними згідно з постановою КМ № 656 від 19.08.2015 р., а її автор **Корнелюк Богдан Васильович** заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.04 – література зарубіжних країн.

Кандидат філологічних наук
доцент,
завідувач кафедри романо-
германської філології
Полтавського національного
педагогічного університету
імені В.Г. Короленка

Наталія Ігорівна Криницька

